

מלאכה שאצל"גצ"ג ב'

רש"י ד"ה ור"ש - וכל מלאכה שאינה צריכה אלא לסלקה מעליו הוי מלאכה שאצל"ג דברצונו לא באה לו ולא היה צריך לה. והנה מתחילה ביאר רש"י דהחסרון באצל"ג משום דהוי סילוק, אולם רש"י הוסיף לטעמא דברצונו לא באה לו, ועי' בשפ"א כ"ט ב' דביאר דרש"י ס"ל דבמדליק לצורך הבהוב אף אם הכיבוי הוא מפני שחס על הנר והפתילה חשיב צל"ג, ומשום דלא שייך לומר דברצונו לא באה לו, דהא לצורך הבהוב צריך את ההדלקה, ובכה"ג רואים אנו כאילו יש לו תועלת בחיוב מהכיבוי, כיון שלצורך ההדלקה דמחר הוצרך להדלקה וכיבוי, וי"ל דלכך הוסיף רש"י טעם זה דברצונו לא באה לו, דבמקום שברצונו באה לו, חשיב גם הכיבוי צל"ג, ועי' בקו' רע"א בגלהש"ס שם.

צ"ד א'

(א) גמ' - אמר רבה בב"ח כו' פוטר היה ר"ש אף במוציא מת לקוברו. עי' ברש"י דביאר דס"ד שבכל הוצאה אף שאין למוציא צורך בהוצאה, יועיל מה שההוצאה היא לצורך החפץ, וקמ"ל דלא סגי בהוצאה לצורך החפץ דהיינו גופה אלא בעינן צורך לגופו של מוציא, אולם בשיטה לר"ן בהמשך הסוגיא כתב דבחדא סגי או לגופו או לגופה, ורק שבמוציא את המת אפי' לקוברו אין כאן אפי' צורך לגופה, וכ"מ קצת בלשון רש"י ע"ג ב' ד"ה מתקן, ובשפ"א הק' מ"ט אין הקבורה חשובה כצורך המת, ובשלמא אם הקבורה הוא רק להצילו מבזיון נחא, אבל כיון דקבורה משום כפרה, הוי צורך המת.

(ב) והנה לולי דברי הגמ' היה מקום לומר דכמו דמוציא לצורך חבירו חשיב צריך לגופו, מחמת שהוא צורך חבירו, ה"נ אם הקבורה היא צורך המת הו"ל צריך לגופו, אולם בגמ' משמע דאף להו"א פשוט לגמ' דמת אינו נידון כצריך ומשתמש, וכל הס"ד לחייבו הוא רק משום דסגי בצורך החפץ.

(ג) הנה רש"י ותוס' ק"ו א' נחלקו האם בצורך מצוה נידון כצל"ג או כאצל"ג, כגון בקריעה, והק' הרשב"א והריטב"א שם על תוס' מסוגיין דהא איכא מצוה בקבורה, ומ"מ מבואר בגמ' דנידון כאצל"ג, ועי' באמרי בינה דיני שבת סי' ל' ד"ה אך דתי' דכל מה דצורך מצוה חשיב צורך הוא רק כשהמלאכה עצמה מחוייבת מכח המצוה כגון בקריעה, אבל בקבורת המת אין ההוצאה מחוייבת מכח המצוה, והוי רק הכשר לקבורה, ובכה"ג מודו תו' דל"ח צורך.

תוס' ד"ה ר' שמעון - ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן וכו' כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף המלאכה ושורשו. ומבואר דלדעת תוס' לא סגי בדמי למלאכה שהיה במשכן, אלא בעי' דיעשה נמי לצורך שהיה במשכן, אולם יש להסתפק בכוונתם האם הצורך שהיה במשכן הוא מהות המלאכה, וכשאנו צריך ליצירה שהיה במשכן, חשיב דלא עביד למלאכה האסורה, כגון הורג נחש מחמת סכנה, כיון דבמשכן הרגו נחש לשימוש בו, איכא ריעותא דלא עבדי למהות המלאכה, [וכן משמע מפשטות לשון תוס'], או דילמא דמהות המלאכה הוא המעשה אלא דיש תנאי דיעשה את המלאכה רק לצורך שהיה במשכן.

שם - וחופר גומא וכו' ובמשכן היו צריכין לגומא לנעוץ בה. ומבואר מלשון תוס' דאילו היו במשכן חופרים גומא לצורך העפר היו חשיב צל"ג, וצ"ב הרי בגומא עצמה שהיא מלאכת הבנין אין לו צורך, והצורך הוא רק בנטילת העפר, ואין המלאכה צריכה לגופה, ועוד צ"ב הרי מבואר בגמ' דר"י נמי מודה דחופר גומא ואי"צ אל לעפרה פטור משום דהוי מקלקל, וצ"ל דכוונתם באופן דליכא קלקול כגון דסתם מיד את הגומא וכדו', וצ"ע בכ"ז.

שם - וזב בכיס וכו' שאינו צריך לכיס עצמו. ומבואר מדבריהם דהוצאת חפץ כדי לעשות בו שימוש של סילוק נזק נידון כאצל"ג, ומשום דדנין לפי המטרה הסופית דאינו נחשב לצורך.

(א) שם - דה"נ סגי ליה אי יתיב בחד דוכתא. עי' באבני נזר סי' רמ"ה סק"ד דהק' מ"ש ממוציא אוכלין בפיו דחייב [ק"ב א'] אע"פ שהיה יכול לאכול בביתו.

והנה ביראים סי' רע"ד כתב "ואינו דומה מוציא מיטה להוציא מת ולזב יוצא בכיסו לקבל זיבתו דפטור ר"ש וכו' שהרי קבלת זיבה בלא הוצאת כיסו שהרי כיסו עליו ובכל מקום ישיבתו מקבל זיבתו הלכך א"צ לגוף הדבר שמוציא שבלא הוצאתו נעשה צריכותיו, אבל צריך הוא למיטה שמוציא שבלא מיטה אין חפצו להוציא מת, הלכך צריך הוא לגוף אותו דבר שהמלאכה נעשית" ומבואר דזה סברא מיוחדת בבגד שמחובר לגופו דחשיב כעשוי כבר, ואין השימוש מחמת ההוצאה, משא"כ בהוצאה דעלמא ההוצאה היא הגורמת את השימוש בחפץ במקום הב', וא"ש קו' האבנ"ז.

(ב) והנה בפשוטו לבתר דחדשו לסברא דאי בעי יתיב תו ליכא ראיא דאצולי טינוף אינו נידון כצורך, אולם הנה בתו' ק"ו א' ד"ה דאמר כתבו דמוציא מרא לחפור בו קבר למת חשיב אצל"ג, והוכיחו כן מזב שמוציא כיס לקבל בו זיבה, ובתו' שאנץ [נדפס בסוף תוס' הרא"ש על שבת] בדף י"ב א' כתב דמוציא מטה כדי להוציא עליה מת חשיב אצל"ג דומיא דזב, והיינו דמדינא דזב מוכח דאזלינן אחר המטרה הסופית שבהוצאת הכלי, והיינו קבלת הזיבה, וכיון שקבלת זיבה ל"ח צורך, כיון דהוא אצולי טינוף בעלמא, ה"נ הוצאת כיס לשם קבלת זיבה ל"ח צורך, וכן הוצאת מר ומיטה בשביל צורך המת אסור, אמנם היראים כתב דהוצאת מר ומיטה חשיב צל"ג, ושאינו זב שההוצאה אינה נצרכת לו להוצאה כיון דאי בעי יתיב בחד דוכתא, וצ"ע דדברי התו' בדף ק"ו דהא לדבריהם הכא ליכא ראיא כלל מהוצאת כיסו של זב להוצאת מת במיטה, דשאינו זב דאי בעי יתיב וכו', וכבר עמד בזה באבנ"ז סי' רכ"ח ס"ק י"ז.

שם - שבמשכן לא היה כיבוי אלא לעשות פחמין בכיבוי זה וכו'. ועי' בהמשך דבריהם דבארו החסרון בכיבוי הוא משום "במקלקלין כגון מכבה וכו' עד דהוי לגופו ולגופה" והיינו דלא סגי בשימוש האדם, אלא בעינן שהמלאכה תיעשה לצורך תיקון הדבר, וצ"ב מדוע הוצרכו תוס' לבאר בכיבוי מצד היסוד שחידשו במלאכות המקלקלין, ומ"ט לא סגי לבאר דבמשכן הכיבוי היה לצורך שימוש הפתילה לעשות ממנה פחמין ולא לצורך הצלת דבר אחר, וכדכתבו סברא זו לגבי הריגת מזיקין וצידת נחש, ועי' להלן סק"ג.

שם - וכיבוי כדי שלא יקדיחו וכו' לא היה במשכן וכו'. ומבואר מדברי התו' דאם במשכן היו עושים המלאכה לצורך סילוק נזק, כגון כיבוי שלא יקדיחו הסממנים חשיב צל"ג, ומסתברא דלפי"ז ודאי דלא שייך להק' את קו'

הבעה"מ דכל בורר הו"ל מלאכה שאצל"ג, דאם במשכן בררו הפסולת ממילא הוי צל"ג, וצ"ע על הבה"ל סי' שי"ט דהביא קושיית הישוע"י דיהא פטור דמלאכה שאצל"ג בברירת פסולת, ואולי ס"ל דלא כדעת תוס', וצ"ע.

א) שם - וכן סותר ע"מ לבנות וכו' אלא כגון שסותר ע"מ לתקן יותר ממה שהיה בתחילה כגון שהבנין האחרון טוב מן הראשון, כדמוכח בשמעתין דחס על הנר. וצ"ב איך מוכח מדף ל"א דר"ש מצריך בסותר ע"מ לבנות שהבנין האחרון יהיה טוב מן הראשון, וא"א לפרש שלמדו כן מכיבוי דהרי התו' הקשו בסו"ד על רש"י מסותר ולא מכיבוי.

ב) והנה מבואר מדברי התוס' דהנידון אם צריך בסותר שהבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון, תלוי בפלוגתא דר"י ור"ש במשאצ"ל"ג, וצ"ע דלקמן ק"ו א' ד"ה חוץ כתבו בדעת ר"ת דגם לר"י בעינן שהתיקון האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון ואל"ה חשיב מקלקל כיון שאין התיקון בא בשעת הקלקול, וצ"ל דמה שהצריכו תו' לר"י שהתיקון האחרון יהיה יותר טוב, הוא רק באופן שאין התיקון בשעת הקלקול, אבל אם משכח"ל סותר דומיא דקורע בחמתו ועל מתו, שהתיקון בשעת הקלקול, יועיל לר"י גם אם אין התיקון טוב יותר, וכגון סותר בית המנוגע דצריך את גוף הסתירה, ולר"ש גם בכה"ג לא יתחייב כיון שצריך שהתיקון האחרון יהיה טוב יותר. [או י"ל דמשכח"ל במכבה את האור כדי שיהא לו אפשרות להמשיך להשתמש בו, דדמי לחס על השמן].

ג) ובעיקר דברי תו' דבסותר בעינן שהבנין האחרון יהיה טוב מהראשון, עי' במהרש"א דבאר דדין זה שנוי במחלוקת התו', דלפי תו' לעיל דף ל"א דילפינן ממשכן שא"צ מעלת תיקון יותר מאילו היה בנין מעולם, ה"נ ילפינן שא"צ שהבנין האחרון יהיה טוב מהראשון, דבהקמת המשכן הבנין השני לא היה טוב יותר מהראשון, אולם תוס' דידן ס"ל שלא ילפינן כלל מהקמת המשכן, אלא ממצוה המשכן, וסותר ע"מ לבנות, דומיא דמכבה ע"מ להבעיר, שהכיבוי היה ע"מ לעשותו טוב יותר, וצ"ב דאי לא ילפינן כלל סותר ממשכן אלא מכיבוי, א"כ נמצא שסותר הוא תולדה דכיבוי, ועי' מרכה"מ דהאריך בדבריו, וצ"ע.

שם - וכן קורע על מתו וכו' דבמשכן היתה קריעה לצורך תיקון הדבר. וצ"ב אמאי לא בארו בפשיטות דחשיב אצל"ג כיון שאין לו צורך בבגד הקרוע, דלמירמי אימתא אאינשי סגי בעצם הקריעה, ואולי ס"ל לתו' דחשיב שיש לו צורך בבגד קרוע למירמי אימתא למשך זמן.

ועוד יל"ע דבתו' ק"ה ב' כתבו דקורע על מתו חשיב צל"ג, משום דהוי צורך מצוה, וקשה דלדבריהם הכא דבקורע בעינן שהקריעה תהיה לצורך תיקון הבגד, א"כ מה יועיל צורך מצוה של הקורע, וי"ל דהא דקורע חשיב מלאכת קלקול הוא רק כשהקריעה עצמה היא קלקול אלא שהוא לצורך תיקון, ובזה בעינן צורך בגוף הבגד, אבל בקורע על מתו שהקריעה עצמה היא התיקון [או מצד המצוה או משום שצריך בגד קרוע ללבישה] בזה דינו ככל המלאכות דסגי בצורך לגופו לדונו כצל"ג.

שם - במקלקלים כגון וכו'. והנה מסתברא דמוחק נמי הוי בכלל מלאכות המקלקלין, ובעי' לגופו ולגופה, וצ"ב דבשלמא במוחק ע"מ לכתוב י"ל דמה שמכשיר המקום לכתיבה חשיב לגופה, אבל במוחק ע"מ לתקן וכמחיקת שט"ח [עי' פמ"ג] הרי אין כאן לגופה, ולכאור' מוכח מזה דכל דיש תיקון בעצם המחיקה ל"ח בכה"ג מלאכת קלקול, וכנ"ל בקורע על מתו.

אלא דיל"ע טובא דהא נתבאר לעיל דכוונת תוס' בהא דכתבו דר"י ור"ש פליגי אי בעי' דבני הב' יהא יותר מבנין א' מיירי באופן דבית המנוגע, ונמצא לפי"ז דכל הריעותא לר"ש כשאין בנין הב' יותר טוב מבנין הא' הוא רק משום דאיכא חסרון בלגופה, אבל בלגופו ליכא ריעותא, דהא צריך לו, וא"כ תקשי מ"ש מחיקת שט"ח דלא בעי' דיהא נמי לגופה משום דאינו בכלל מלאכת המקלקלין, ואילו סתירת בית המנוגע דהוי נמי מעשה תיקון, הרי"ז בכלל מלאכות המקלקלין, וצע"ג.

שם - ורש"י דפירש וכו' קשה מסותר וכו' וקורע וכו'. ובדעת רש"י צ"ל דבקורע בחמתו הצורך שלו הוא במעשה הקריעה, ואין לו צורך בגוף הקריעה דהיינו לעשות הבגד קרוע, והקושיא מסותר ע"מ לבנות, י"ל דאה"נ לרש"י חייב בכה"ג, וס"ל לרש"י דאין סתירה לזה מהסוגיא בדף ל"א, ועי' במג"ש.

מקלקל בחבורה

ק"ה ב'

גמ' הא ר"י הא ר"ש. ונחלקו רש"י ותוס' אם קורע על מתו חשיב צל"ג, ותוס' הוכיחו מסוגיין דצורך מצוה חשיב צל"ג, ואזלי לשיטתייהו דלתו' בסוגיין שהוכיחו דגם לר"ש בעינן מלאכה הצל"ג, א"כ מוכח דמילה חשיב צל"ג אע"ג שהוא צורך מצוה, משא"כ לדעת רש"י דמילה חשיב תיקון אצל אחרים ולכן ל"ח תיקון לר"ש וכמ"ש הראשונים, א"כ אדרבא הרי מוכח דמצוה חשיב אצל"ג, ועי' ברשב"א דהוכיח כדעת רש"י מהא דבמוציא המת לקוברו חשיב אצל"ג אע"ג שיש מצוה בקבורה, ועי' באחיעזר ח"ב סי' ה' סק"ו דכתב דגם לרש"י אין הטעם משום המצוה, אלא משום שאינו קורע ע"מ לתפור, ע"ש.

והנה למש"כ התרומת הדשן בדעת רש"י דגם אליבא דר"י צורך מצוה ל"ח תיקון, קשה מקורע על מתו דחשיב תיקון, ואין לתרץ כתירוצ' התו' דהטעם משום תיקון הבגד שיכול ללבושו בזמן אבילותו, דא"כ מ"ט לר"ש אין זה צל"ג מצד לבישת הבגד, וגם א"א לומר כתי' ב' דתו' דטעמא דבשריפת בת כהן אין המצוה תיקון הוא משום שהתיקון בא אחר הקלקול, דהרי רש"י ס"ל דחובל וצריך לכלבו חשיב תיקון אע"פ שהתיקון בא אחר הקלקול, וי"ל דשאני קריעה דהתיקון בשעה הקריעה, ולכך אינו נידון כמקלקל, אבל במילה והבערת ב"כ דמבואר בדברי ר"ת דהמצוה נעשית אחרי החבורה וההבערה, ולפי"ז מיושב קו' תוס' מ"ש שאר מיתת ב"ד אסור, הא ליכא בישול, ולהנ"ל מיושב דהתם הוי תיקון בשעת המיתה, משא"כ בהבערת ב"כ, וע"ע ברע"א בדברי התוס'.

ק"ו א'

רש"י ד"ה חוץ - דתנן החובל וכו'. ובד"ה ומבעיר - כדתנן והוא שהדליק. הנה רב אבהו הביא ברייתא דקתני' דחוץ מחובל ומבעיר, וצ"ב מדוע הוצרך רש"י להוסיף דכך מבואר במשניות בב"ק, ועי' בהגהות ברוך טעם על המג"ש דיישב דס"ל לרש"י דרב אבהו נמי ידע לסתמא דמתני' דכל המקלקלים פטורים, אלא דס"ל דמכח סתמא דהמשניות בב"ק יש לפסוק כסתמא דברייתא, [וזהו כר"ש], וע"ז השיב לו ריו"ח דלא קיי"ל כמשניות בב"ק, ועוד הוסיף לו דהמשניות בב"ק מיירי בחובל וצריך לכלבו ולאפרו דהוי תיקון, ובזה ישב קו' תוס' כיון דתלוי בפלוגתא דר"י ור"ש אמאי א"ל פוק תני, ולהנ"ל מיושב דכוונתו לומר דליכא ראיא מסתמא דהמשניות בב"ק, ועי' בחי' הראב"ד בב"ק ל"ד, שפירשו כן את האת"ל, ע"ש.

(א) רש"י ד"ה מתני' - ול"נ וכו'. בפשוטו כוונת רש"י דלר"י דמחייב באין צל"ג כל מקלקל ומבעיר הוי תיקון מחמת התיקון שיש לו אצל אחרים, אבל לר"ש לא מהני התיקון שיש לו אצל אחרים, כיון דהוי מלאכה שאצל"ג, וכמבואר ברש"י "ומה שהוא מתקן אצל אחרים לר"ש לא חשיב דהא מלאכה שאצל"ג היא אלא מקלקל בחבורה ובהבערה חייב".

ובתוס' בסנהדרין פ"ד ב' וברמב"ן בשבת תמהו על רש"י דאיך יתכן דמבעיר לקדירתו חשיב אצל"ג, הא מודה ר"ש דאצל"ג פטור בחובל, כמבואר בגמ' בסנהדרין פ"ד ב' לגבי נטילת קוץ, דאף במקלקל בחבורה בעי' ר"ש צריכה לגופה, [ואין לומר כמו דתי' תוס' דבזה גופא פליגי רב אבהו וריו"ח, דהא לרש"י ריו"ח ס"ל כר"י].

(ב) ועי' ברמב"ן דביאר דבאמת הבערת ב"כ ומילה חשיבי צל"ג, אולם עדיין יש לדון דחשיבי כמקלקל, וזה נלמד מפלוגתייהו בעלמא בדין מלאכה שאצל"ג, דכמו דפליגי אם צורך שחוץ למלאכה חשיב צורך או לא, ה"נ פליגי אם צורך שחוץ למלאכה מהני לדנו כמתקן או לא, ובזה אזלי ר"י ור"ש לשי'. [ובדעת ר' אבהו כתב הרמב"ן ג' דרכים, חדא דפליג וס"ל דל"ב מלאכה הצריכה לגופה, ב', דס"ל דכיון דמקלקל חייב חשיב למלאכה הצריכה לגופה, ג', דלא פליג כלל על ר' יוחנן, ע"ש].

וצ"ב דא"כ אמאי לא באר הרמב"ן דזהו נמי כוונת רש"י דבאמת מבעיר לקדירתו חשיב צל"ג, אלא דהנידון אי חשיב כמקלקל תלוי בפלוגתייהו בעלמא בדין מלאכה שאצל"ג, דלר"ש דפטור באין צל"ג, ממילא לא חשיב תקון הקדירה תקון והוי מקלקל, ובפשוטו נראה דכיון דמבואר בלשון רש"י "דמלאכה שאין צריכה לגופה היא" משמע דאי"ז רק ראייה דחשיב מקלקל, אלא דסובר רש"י דבאמת חשיב כל חובל ומבעיר אצל"ג, ולכך הק' הראשונים מהגמ' בסנהדרין דגם לר"ש בעי' בחובל ומבעיר צל"ג, אולם מלשון הראשונים משמע דקו' על עיקר שי' רש"י, ולא רק על משמעות לשונו, וצ"ב.

(ג) והנה עיקר חילוק הרמב"ן דמילה הוי צל"ג ומ"מ הוי מקלקל, צ"ב דהרי הרמב"ן ביאר דהגמ' מדמה מקלקל לאצל"ג, דלר"ש בתרווייהו בעינן שיהא הצורך בגופה של מלאכה, וא"כ מה הטעם לחלק לגבי מילה, הרי כל הנידון הוא משום דתיקון חיצוני אינו מועיל, וא"כ מה"ט אף אינו נחשב לצל"ג.

וי"ל דבאמת אין כוונת הרמב"ן לדון דמילה הוי מקלקל משום דהוא תיקון חיצוני, אלא כונת הרמב"ן דאיכות התקון הנצרך להחשיבו לתיקון, הוא יותר ממה דבעי' בשביל להחשיבו צל"ג, והיינו דאף דרצונו שהתינוק יהא מהול סגי בזה להחשיב את המילה לצל"ג, מ"מ לגבי דין מתקן עדיין כיון דהתינוק חבול חשיב מקלקל, ולכך אף דודאי גדרי מתקן וצריכה לגופה חלוקים, מ"מ עדיין הגמ' מדמה הנידון במלאכה שאצל"ג ומתקן אם צורך חיצוני למלאכה חשיב צורך, אבל במילה עצם רצונו שהתינוק יהיה מהול סגי בזה להחשיב צל"ג, אף דלא חשיב מתקן.

ולפי"ז מובן קו' הרמב"ן על רש"י איך יתכן דמבעיר לקדירתו חשיב אצל"ג, הא מודה ר"ש דבאצל"ג פטור בחובל, דכיון דטעמו של רש"י דמבעיר עצים לקדירתו חשיב מקלקל משום שאין דנים צורך חיצוני לתיקון, הרי לגבי זה ודאי דתלוי הנידון בדיני מתקן בנידון דעלמא בדין מלאכה שאצל"ג, שהרי הגמ' מדמה לב' הנידונים לענין זה, וכיון דבעצים לקדירה כל רצונו בהבערה הוא לצורך לקדירה, ממילא אם חשיב מקלקל חשיב נמי אצל"ג, ורק הרמב"ן דכתב כן לגבי מילה, שייך לחלק דאעפ"י דהוי צל"ג עדיין חשיב קלקול, ומ"מ תלוי בפלוגתייהו בעלמא בדין מלאכה שאצל"ג.

(ד) ובעיקר קו' הראשונים על רש"י, עי' במג"ש דיישב דברי רש"י דודאי חובל לכלבו פטר ר"ש משום דהוי אצל"ג, והא דמחייב ר"ש במקלקל בחבורה היינו באופן דחבל בשביל לקלקל דכה"ג נידון כצל"ג.

ולפי"ז הא דכתב רש"י דהוי מלאכה שאצל"ג, כוונתו לומר דאם נבא לדון להחשיבו כתקון מחמת התיקון החיצוני, והיינו דאעפ"י דהעצים נתקלקלו, מ"מ הקדירה נתקנה וחשיב תקון, הרי ממילא חזר הדין דחשיב אצל"ג, דתיקון חיצוני לעולם נידון כאצל"ג, ומדויק לשון רש"י "ומה שהוא מתקן אצל אחרים לר"ש לא חשיב דהא מלאכה שאין צריכה לגופה היא" ולא כתב רש"י דיש כאן חסרון של אצל"ג, וכן לא כתב רש"י כהראשונים דמהא דלר"ש פטור באצל"ג חזינן דצורך חיצוני לא מהני, אלא כתב דא"א להחשיבו מחמת תקון חיצוני דהא אצל"ג היא, והיינו דעד כמה דהוי מלאכה מחמת תקון חיצוני הוא נידון כאצל"ג.

ועי' במהרש"א דתי' די"ל דאף לרש"י מיירי באיסור"ה שהיה סבור לבשל בו קדירה וכיו"ב בחובל, א"נ בצורך מצוה דמיקרי צריכה לגופה וחייב לר"ש, ותמה במגיני שלמה דהרי רש"י כתב דגם במבעיר עצים לצורך בישול חשיב אצל"ג, וא"כ כ"ש באיסור"ה שהוא רק סבור לבשל בו קדירה ודאי דחשיב אצל"ג, וכן מש"כ דצורך מצוה חשיב צל"ג, קשה דהרי לשיטת רש"י בפשוטו מה דס"ל לר"ש דמילה חשיב קלקול הוא מכח שיטתו במשאצל"ג, והיינו דבמילה חשיב שתיקון המצוה אינה בגוף המלאכה וכמ"ש הרמב"ן בדעת רש"י, ועוד תמוה דברש"י לעיל ק"ה ע"ב מבואר דקורע על מתו חשיב משאצל"ג, וע"ש בראשונים דטעמו משום דצורך מצוה חשיב משאצל"ג, וצ"ע"ג.

ה) והנה עיקר סברת המג"ש מצינו כן בדברי הרמב"ן דלרב אבהו מקלקל גמור בחובל ומבעיר הוי מלאכה הצל"ג דקלקולו הוא תיקונו, וצ"ב דא"כ אמאי פשיטא להרמב"ן דרש"י מחייב לר"ש בחובל ומבעיר אף באצל"ג. וי"ל בפשיטות דהרמב"ן מיירי באופן דחובל ומבעיר לצורך הקלקול, אבל ברש"י נתחדש טפי דגם כשאינו עושה ע"ד לקלקל אלא לבשל הקדירה, מ"מ אחר החדוש דמקלקל חייב הוי צל"ג, וכמו דסובר רש"י דבשול פתילה הוי תקון אף שהבערת ב"כ לא הוי תקון, ומשום דדנים את מצב הבישול לחוד, וחשיב תיקון, ואי"צ לדון את כוונתו הסופית, ה"נ לגבי דין צל"ג אם הוא רוצה שהעצים יהיו מובערים והבהמה חבולה סגי בזה להחשיב צל"ג, ואין צריך לדון שכל מה שחפץ במצב הזה הוא לצורך דבר אחר וממילא יחשב אצל"ג, ורק אם בגלל הדין תיקון חייבים לדון את המלאכה כהכשר לקדירה חשיב דאצל"ג.

ואין להק' דא"כ הדרה קו' הראשונים דהא מבואר בסוגיא בסנהדרין דשייך פטור דאצל"ג במקלקל בחבורה, והא כיון דמקלקל בחבורה חייב, הוי צל"ג, וי"ל בפשיטות דרש"י אזיל לשי' דהגדר בדין אצל"ג דברצונו לא באה לו, ולכך במוציא קוץ חשיב דאין צורך בעיקר המלאכה דברצונו לא בא לו, אבל הכא הרי ודאי דברצונו בא לו, אלא דמ"מ חשיב אצל"ג משום דאין לו צורך בעצים אלא בקדירה, [ואין זה ב' דינים אלא דכל שאין במלאכה צורך נחשב אצל"ג, וזה שייך בין אם ברצונו לא באה לו דלא הוי צורך כלל, ובין אם אין הצורך בדבר שנעשית בו המלאכה], וממילא כל מה שבאנו לדון את זה לאצל"ג הוא מחמת שהוא תקון חיצוני, ובזה אמרינן דאם אין צריכים לדון את התקון הוי צל"ג, אבל כל שאין לו צורך כלל בכל עשיית המלאכה ודאי דהוי אצל"ג גם בחובל ומבעיר.

רש"י ד"ה וברייא ר"ש - הלכך אין לך חובל ומבעיר שאין מקלקל. עי' במגן אבות דהק' דהא משכח"ל בעצים שאין ראויים רק להסקה דרק לזה הם עומדים דאינו נחשב למקלקל, ובמהר"ם שיף סנהדרין פ"ד ב' תמה מדוע הוצרך רש"י להוספה זו דכל חובל ומבעיר הוי מקלקל, הרי אף אי נימא דבעלמא משכ"ל דלא הוי מקלקל, מ"מ

איכא למילף לה עדיין ממילה והבערת ב"כ, ועי' ברע"א דהק' עוד על רש"י כיון דכל מבעיר הוי מקלקל הרי יש ללמוד כן מקרא דלא תבערו, [ועי' רש"ש].

רש"י ד"ה מה לי - האי נמי מתקן גברא הוא. ולמדו הראשונים דדעת רש"י דאף לר"י אין תיקון מצוה נידון כתיקון, ועי' ברשב"א דהביא מרש"י דהתיקון במה דמתקנו לתרומה לקדשים ואכילת פסח, ועי' בתרוה"ד סי' רס"ה דהוכיח מתוס' דנקטו דלפי רש"י התיקון במילה הוא דעי"ז נעשה התינוק שלם, ודמי לממעט ענבים מהדס דחשיב תיקון, ובזה ביאר התרוה"ד שיטת רבינו אליעזר הלוי דאין לאב למול בנו בשבת אם יש אחר היודע למול, דהאב מכיון לתיקון בנו שיהא שלם, אבל אחר אינו מכיון לתיקונו שיהא שלם, דומיא הא דמבואר בגמ' ק"ג א' בארעא דחברי, ע"ש.

והנה התרוה"ד דימה זאת לממעט ענבים, אולם עי' היטב בלשונו דמבואר דאין כוונתו לומר דאף הכא חיובו מדין מכב"פ, [ואי"ז ברור כלל דהוא איסור דאור, עי' תוס' יומא ל"ד ב', ובגהש"ס שם מהמרדכי], אלא באמת חיובו מדין חובל, וכוונתו ללמוד מהתם דחשיב פעולת תיקון, ועי' במנח"ח מוסך השבת מכב"פ סק"ג דהביא מהמגן אבות דחיובו מדין מכב"פ, וע"ש דהאריך לחלוק דאין לחייב מדין מכב"פ על תיקון הגברא, אולם עי' בחת"ס דנקט דהוא מדין מכב"פ.

רש"י ד"ה בישול - ודרך בישול הוא זה וחייב על הבישול וכו'. ובפשוטו מבואר ברש"י דבשריפת בת כהן אין האיסור משום מלאכת הבערה, אלא משום מלאכת בישול, ועי' ביבמות ו' ב' דיליף הגמ' מדינא דרב אשי דבשריפת ב"כ מלבד איסור הבערה איכא נמי איסור בישול, אולם יש לדון דכוונת רש"י דכיון דבישול הפתילה הוי תיקון, ממילא הוא חייב גם על ההבערה, שהיא הבערה לצורך תיקון, ולצד זה מובן היטב דתלוי בפלוגתא דר"י ור"ש אי מהני תיקון הפתילה לדון את ההבערה לתיקון או דנידון כמקלקל, אלא דצ"ע דאי נימא דכוונת רש"י לאיסור מבעיר, מדוע הוצרך לבאר דמבשל הוא אב מלאכה, הרי אף אי נימא דליכא איסור בישול בפתילה, נמי אינו נידון כמקלקל.

ובעיקר הא דמבואר ברש"י דמילה הוי תיקון גברא ומשו"ה ר"י מחייב, הנה לעיל ביאר רש"י דפלוגתייהו במקלקל בחבורה ומבעיר נלמד מפלוגתייהו בדין מלאכה שאצל"ג, ועי' ברמב"ן דביאר דכוונת רש"י דלר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור, הרי מילה והבערת ב"כ חשיבי כמקלקל, כיון דאין התיקון בגופייהו, ובהכרח דמקלקל בחבורה ובמבעיר חייב, אבל לר"י דמלאכה שאצל"ג חייב, ממילא ה"ה דחשיבי מתקן מחמת התיקון שיש בהם, וליכא ראייה למקלקל בחבורה ומבעיר דחייב, וצ"ע כיון דמבואר ברש"י דהנידון מחמת תיקון גברא, הרי אינו ענין לפלוגתא דר"י ור"ש בדין משאצל"ג, דהרי במילה הוי התיקון בגופה של מלאכה, ומ"ט לדעת ר"ש דחשיבי כמקלקל.

ובאמת דעי' במהר"ם שיף סנהדרין פ"ד ב' דביאר דברי רש"י באופ"א, דבאמת פלוגתייהו דר"י ור"ש הוא מחלוקת בפנ"ע אם תיקון גברא דמילה חשיב כתיקון או לא, ואי"ז כלל לטעמייהו בדין משאצל"ג, אלא דכוונת רש"י דלר"ש דסתם חובל ומבעיר חשיב כמקלקל, ע"כ דס"ל דנתחדש בהו דאף מקלקל חייב, שהרי לא מצינו דר"ש פליג אסתם מתני' בכ"ד, וס"ל דחובל ומבעיר אינו חייב, וע"כ בע"כ צ"ל דס"ל דמילה והבערת בת כהן לא חשיבי

תיקון, ויליף מינייהו דהמקלקל בחבורה והבערה חייב, אולם ר"י דס"ל דסתם חובל ומבעיר הוי תיקון, שפיר י"ל דס"ל דמילה והבערת בת כהן חשיבי כתיקון, וליכא למילף מינייהו דהמקלקל בחבורה והבערה חייב, [ואף דיתכן דר"י נמי ס"ל דמילה לא חשיב תיקון, וממילא יש ללמוד מזה דמקלקל בחבורה חייב, אולם כיון דבמתני' תנן דכל המקלקל פטורין, ע"כ דר' יהודה ס"ל דמילה והבערת בת כהן חשיבי תיקון].

תוס' ד"ה חוץ - וכן משמע בסמוך מתוך דברי רש"י. עי' בתוס' סוף ד"ה דאמר דלמדו כן ממה דביאר רש"י דפלוגתייהו במקלקל בחבורה נלמד מפלוגתייהו בדין מלאכה שאצל"ג, וצ"ב מ"ט א"א לפרש כדעת תוס' אף בדעת רש"י דס"ל לריו"ח דגם אליבא דר"ש דצריך לכלבו ל"ח תיקון כיון דמלאכה שאצל"ג פטור, מ"מ חשיב תיקון קצת, ולכן בעינן צריך לכלבו ולאפרו, ומשמע מדבריהם דתיקון שאינה בגופה של מלאכה ל"ח אפילו תיקון קצת למ"ד דמשאצל"ג פטור ולכן בהכרח דריו"ח שהצריך צורך דכלבו ואפרו ס"ל כר"י דמשאצל"ג חייב, אולם עי' ברש"י דקו' הגמ' לרב אבהו, ומוכח דתלוי בר"י ור"ש, דאל"כ אף לריו"ח קשיא. ועי' בבית הלוי ח"א סי' י"ג סוף סק"ב דיישב דברי רש"י דמש"כ רש"י דאם משאצל"ג פטור, כל חובל הוא מקלקל, כ"ז הוא רק לדעת רב אבהו דסובר דמקלקל בחבורה חייב, דלדידי' ע"כ לומר דנחלקו בזה ר"י ור"ש, אבל בדעת ריו"ח י"ל דבזה גופא פליג דגם אם משאצל"ג פטור, מ"מ יש לדון חובל כמתקן וממילא גם לר"ש מקלקל בחבורה פטור.

(א) שם - ע"כ נראה וכו'. שיטת תו' דרבי אבהו וריו"ח נחלקו אליבא דר"ש, דלרבי אבהו מחייב ר"ש מקלקל בחבורה ובהבערה אפילו בלא תיקון כלל, ולריו"ח גם לר"ש בעינן תיקון קצת כגון שצריך לכלבו ולאפרו, דומיא דמילה והבערה שיש בהם קצת תיקון שהוא צורך מצוה, ועי' בפנ"י ב"ק ל"ד ב' דתמה מהסוגיא בסנהדרין פ"ד ב' דלמ"ד דמקלקל בחבורה חייב יש לחוש דבהוצאת הקוץ ע"י מחט יחבול והו"ל שגגת סקילה, והא לריו"ח בעי' תיקון קצת, ובתוס' בב"ק מבואר להדי' בתי' קמא דהסוגיא שם קאי רק לריו"ח, ע"ש, ועי' בהגהות חת"ס בב"ק דיישב עפ"י דברי תוס' סנהדרין פ"ה א' סוד"ה ור"ש דחיישי' דכשמתחיל להסיר שמא יתהפך, וכשיתהפך איכא תיקון קצת להחזיר את המחט למקומה, ולכך פריך לריו"ח דהא איכא קצת תיקון.

(ב) ועי' בתוס' רא"ש ובתוס' בק ל"ד ב' דהקשו מ"ט לא מחייב ריו"ח מקלקל גמור דהרי טעם הפטור במקלקל הוא משום דבעינן מלאכת מחשבת, ובחובל ומבעיר שא"צ מלאכת מחשבת ולכן מקלקל חייב וכדאמרינן בכריתות דמה"ט גם מתעסק חייב, א"כ גם במקלקל גמור יתחייב, ותירצו דנהי דלא בעינן מלאכת מחשבת, מיהו כיון דגמרינן ממילה והבערת ב"כ לא מחייבינן אלא דומיא דהנהו דלא הוי מקלקל גמור.

וצ"ב דסו"ס כיון דלא בעי' בחובל ומבעיר מלאכת מחשבת מה החסרון בקלקול גמור, וי"ל דאף דגם הפטור בקלקול גמור הוא מצד מלאכת מחשבת, מ"מ גדר הפטור הוא דליכא כלל מעשה מלאכה, משא"כ כשיש תיקון קצת, ולכן כיון שבמילה יש תיקון קצת ממילא אין לנו מקור לדרגת פטור זו, ועי' עונג יו"ט סי' כ' [ד"ה ומ"מ] דנקט דלפי תוס' בקלקול גמור אין איסור כלל, אבל כשיש תיקון קצת יש בו איסור מלאכה.

ועי' בר"ן דכתב דטעמא דריו"ח דמקלקל גמור הוי מלאכה של שטות, אבל צריך לכלבו אף דהוי קלקול, מ"מ חשיב מלאכת מחשבת, ולפי"ז יש ליישב קו' הפנ"י לעיל סק"א מהסוגיא בסנהדרין, דכיון דכוונתו להוצאת הקוץ גורם דאינו מעשה שטות, שפיר הוי בכלל מלאכת מחשבת.

אולם יש להוכיח דתוס' פליגי על הר"ן, דבתוס' ד"ה בחובל כתבו דר' אבהו אע"ג דלא חשיב צורך מצוה תיקון מ"מ צריכה לגופה חשיב, ומבואר דהא דס"ל לרב אבהו דחובל ומבעיר חייב אף במקלקל גמור, הוא משום דס"ל דמצוה לא חשיב כתיקון כלל, וע"כ יליף מינה לחייב בחובל ומבעיר אף במקלקל גמור, והנה אי נימא דהנידון לפטור במקלקל גמור הוא משום דהוי מלאכה של שטות איך יליף ר' אבהו ממילה והבערת ב"כ לחייב בזה, הרי פשוט דאף אם מצוה לא חשיבא כתיקון כלל, מ"מ אי"ז מלאכת שטות, וליכא למילף מינה לחייב אף במקלקל גמור בחבורה והבערה, וע"כ דהא דפטר ר' יוחנן במקלקל גמור הוא משום דלא מצינו למילף ממילה והבערת בת כהן לחייב רק היכא שיש קצת תיקון דהוי קצת מלאכת מחשבת, ולכך כתבו דר' אבהו דפליג ס"ל דגם במילה ושריפת בת כהן ליכא תיקון כלל, ואי"ז מלאכת מחשבת כלל, וע"כ יליף מינה דחובל ומבעיר חייבין אף בשאין בהן תיקון כלל.

ג) אולם עדיין יש לדון בטעמא דרבי אבהו דלא בעי לר"ש אפילו תיקון קצת דומיא דמילה, אם טעמו משום שס"ל דמצוה ל"ח כלל תיקון וממילא אין מקור ממילה להצריך תיקון קצת, או דגם הוא מודה דמצוה חשיב תיקון קצת רק דס"ל דעד כמה שמקלקל חייב וא"צ מלאכת מחשבת אין סברא להצריך אפי' תיקון קצת וכקושית התו' בב"ק, והנה בתו' ד"ה בחובל מבואר דלר"י פשיטא טפי דצורך מצוה חשיב צריכה לגופה, יותר מלרבי אבהו דס"ל דל"ח צורך מצוה תיקון, ע"ש, וא"כ מבואר דמחלוקת ריו"ח ורבי אבהו אם מצוה חשיב תיקון קצת או לא. והנה בתוס' ב"ק ל"ד ב' בתי' קמא נקטו דרבי אבהו וריו"ח פליגי אם בעינן צריכה לגופה בחבורה, וביאר שם הפנ"י דמחלוקת זו נלמד ממה דנחלקו אם מצוה חשיב קצת תיקון או לא, דאם ל"ח כלל תיקון אין זה צריכה לגופה, וממילא מוכח ממילה שחייב אפילו במשאצל"ג ע"ש, אולם עי' בהגהות חת"ס שם דכתב דאחר שהק' התו' שם מ"ט דריו"ח שהצריך קצת תיקון והרי א"צ מלאכת מחשבת בחבורה, לפי"ז א"צ לומר דלרבי אבהו ס"ל דמצוה ל"ח כלל תיקון אלא דס"ל כקושית התו' שאין סברא לפטור מקלקל גמור ע"ש.

שם - אבל לר' יהודה וכו' דאין דרך לחבול בחבירו כדי ליתן לכלבו וכו'. והנה לריו"ח דגם אליבא דר"ש בעינן צריך לכלבו ולאפרו א"כ מוכח דר"י פליג וס"ל דאפילו בצריך לכלבו ל"ח תיקון, וכדבארו בתוס', אבל לרבי אבהו דר"ש מחייב אפי' בא"צ לכלבו ולאפרו א"כ י"ל דר"י פליג רק בכה"ג, אבל בצריך לכלבו י"ל דחשיב תיקון גמור, אמנם עי' במגיני שלמה דביאר דכיון שלא הוזכר בגמ' שנחלקו רבי אבהו וריו"ח אליבא דר"י מוכח דלכו"ע ל"ח תיקון גמור בצריך לכלבו ולאפרו.

שם - ור"ת מפרש וכו'. וצ"ב מ"ט בצריך לכלבו לא הוי תקון מיד, ועי' בתוס' הרא"ש דכתב דהטעם משום שאין הדם ראוי לכלבים רק כשזה מגיע לארץ, וצ"ב.

ובתוס' לעיל ק"ה ב' ד"ה הא, ולהלן ד"ה מדאצטריך כתבו דגם במילה ובהבערת בת כהן חשיב דהתיקון לא בא בשעת הקלקול, וצ"ב מ"ט במילה אין התיקון בשעת הקלקול, ואולי משום שבמל ולא פרע כאילו לא מל, ובראבי"ה כתב דהוא משום דחוזר על ציצין המעכבים את המילה ובתחילת מילה נעשית חבורה, ובתוס' הרא"ש כתב דכיון שאין כאן תיקון אלא לצורך מצוה חשיב כאילו התיקון בא לאחר מכאן, וצ"ב כוונתו, ועי' בביה"ל ח"א סי' י"ד דביאר דברי ר"ת דמצד התיקון מצוה, הרי לתינוק אין קיום מצוה עד שיגדל, ומצד התיקון גברא שמתירו בתרומה וקדשים, כיון שאינו מוזהר בקטנותו אין זה תיקון, והוא חידוש.

ולפי ר"ת צ"ל דלר"י דחשיב מילה והבערת בת כהן תיקון, אע"פ שהתיקון בא לבסוף, משון דס"ל דמצוה חשיב תיקון גמור, ובתיקון גמור א"צ שהתיקון יבוא בשעת הקלקול, וכדביארו תוס' לגבי קורע ע"מ לתפור, ור"ש פליג דמצוה לא עדיף משאר תיקון, ולכן כיון שהתיקון בא אחר הקלקול ל"ח תיקון, אמנם עדיין חשיב תיקון קצת גם בכה"ג שהתיקון בא אח"כ ולכן ס"ל לריו"ח דבעינן צריך לכלבו ולאפרו אליבא דר"ש.

ונמצא דנחלקו תוס' ור"ת בתרתי, (א) מ"ט לר"י חשיב קלקול בצריך לכלבו, אם משום שאין דרך או משום שבעינן שהתיקון יגיע בשעת הקלקול, [ולכאורה לר"ת כשהתיקון בא בשעת הקלקול חשיב תיקון גם כשאין דרך לעשות כן], (ב) מ"ט לר"ש מילה והבערת ב"כ חשיב קלקול, דלתו' משום דמצוה ל"ח תיקון, ולר"ת משום שהתיקון אינו בשעת הקלקול, [ולכן נטילת נשמה דחייבי מיתות ב"ד חשיב תיקון, אע"ג שהוא תיקון דמצוה, כיון שהתיקון בא בשעת הקלקול וכמבואר בתוס' ד"ה מדאצטריך, וכן בקורע על מתו וכמ"ש תו' לעיל], ועי' בספר הישר לר"ת סי' ר"צ דהובאו דברי ר"ת באופ"א ע"ש.

תוס' ד"ה בחובל - וא"ת וכו' מ"מ בעי' וכו'. עי' תוס' ב"ק ל"ד ב' דתי' בתי' קמא דכל הני סוגיות קאי כריו"ח, אבל לר"א לא בעי' צל"ג בחבורה ובמבעיר, ועי' בפנ"י שם דביאר דכוונתם דלר"א דצורך מצוה לא חשיב תיקון ה"ה דלא חשיב צל"ג, וממילא בהכר"ח חזי' ממילה דחייב גם באצל"ג, אבל לריו"ח דצורך מצוה חשיב תיקון, ה"ה דחשיב כצל"ג.

(א) שם - וי"ל וכו' באיסוה"נ וכו'. ומבואר דלגבי דין מלאכה שאצל"ג אזלי' לפי מחשבתו, ולגבי דין מקלקל דנין לפי המציאות, ועי' בתוס' הרא"ש דהוכיח כן מהסוגיא בפסחים ע"ג א' דפריך למאן דפטר מקלקל בחבורה, אמאי שוחט בשבת לע"ז חייב, ומשני משום דתיקנו במה דהוציאו מידי איסור אבר מה"ח, וקשה דאף למאן דאמר מקלקל בחבורה חייב נמי תקשי הא הוי מלאכה שאצל"ג, וע"כ כיון דהיה שוגג וסבור לתקן יפה בשחיטתו נידון כצל"ג, אולם עי' בתוס' בפסחים שם דנשארו בקו', וצ"ב אמאי לא תי' כתוס' הרא"ש.

(ב) והנה בפשוטו כוונת תוס' דר"י ור"א אבהו פליגי אי חשיב כה"ג מקלקל או כיון דסבור דשרי הוי מתקן, אולם עי' בתוס' ר"פ בב"ק ל"ד ב' דביאר דרב אבהו וריו"ח פליגי בהא גופא האם דין צל"ג תלוי במה דהיה סבור בדעתו, או כיון דאגלאי מילתא דהוא איסוה"נ נידון כאצל"ג, ועי' אמרי בינה שבת סי' ל' בזה.

(ג) ועי' במהר"ם שיף סנהדרין פ"ד ב' דהעיר על תוס' אמאי חשיב מקלקל הא איסוה"נ נינהו, ותי' דכל דאינו מתקן מקרי קלקול, ועי' באמרי בינה שבת סי' ל' דדחה די"ל דתוס' מיירי באיסוה"נ של קדשים, ועי' בעונג יו"ט סי' מ"ד סוד"ה ובמאי דכתב דזה דוחק בלשון תוס'.

(ד) ובעיקר דברי תוס' יל"ע מהא דכתבו בביצה ג' א' ד"ה גזירה הביאו די"א דטעמא דאין צדין דגים ביו"ט שמא יעלה בידו דג טמא דאין בו צורך, והק' דכה"ג שרי מדין מלאכה שאצל"ג, ולכאו' לדברי תוס' הכא הרי אזלי' בתר מחשבתו, וכיון דמחשבתו לדג טהור נידון כצל"ג, ויש לחלק דהתם ודאי ידע במחשבתו דיתכן ויעלו בידו דגים טמאים.

(ה) עי' רעק"א דהביא קו' לשי' רש"י דצורך מצוה לא חשיב תיקון אמאי בעי' קרא דחלבי שבת קרבים ביוה"כ, ורע"א הוסיף להק' אמאי אסרה התורה שריפת חמץ ונותר הא הוי מקלקל, [ויש לפרש דכוונתו להק' לפי רש"י [לביאור התרואה ד] דאף ר"י ס"ל דצורך מצוה לא חשיב תיקון, הרי הוי מקלקל ושרי, או דכוונתו להק' דנילף מינה

דמקלקל בהבערה חייב], ותירץ רע"א דדוקא במקום שיש קלקול כמו במילה אין דנים את המצוה כתיקון ביחס לקלקול, אבל באיסוה"נ דלא שייך בו ענין קלקול, שפיר חשיב כתיקון מחמת המצוה.

(ו) עי' ברשב"א דהק' לפי רש"י אמאי אין קבורת מת מצוה דוחה את השבת, הא הוי מלאכה שאצל"ג, ותי' דודאי לפי רש"י כל מה דמבואר בגמ' דקבורת מת אינה דוחה את השבת קאי לר"י, אבל לר"ש שרי, והוסיף הרשב"א דלר"ש שרי להוציא את המת אף במת מצוה, כיון דצורך מצוה עדיין חשיב כאצל"ג, וצע"ג דא"כ אמאי אסור להוציא לולב לרה"ר, הרי לשיטת רש"י צורך מצוה חשיב כאצל"ג, ודמי למוציא מת לקבורה.

ויל"ע אמאי הק' הרשב"א מקבורת מת רק לרש"י, הרי גם לפי תוס' צורך מצוה הוי קלקול, ולשתרי מדין מקלקל, וי"ל.

(א) שם - וא"ת וכו' מ"ש מחופר גומא וכו' וי"ל וכו' הוא צריך לנטילת הנשמה וכו'. בעיקר תי' תוס' יל"ע דממנ"פ דאי נימא דיסוד האיסור נטילת נשמה הוא דנטל מקצת נשמה מהנחבל, הרי עדיין הוא דומה לחופר גומא, כיון דאין לו צורך בזה שנחסר דם מגופו, ואי נימא דס"ל דהאיסור הוא בנטילת נשמה מהדם, א"כ תקשי מה הבינו בקו', ולכאו' מוכח דס"ל דהאיסור הוא בהפרדת הדם מהגוף, ועי' בחי' הגרש"ש כתובות סי' ה' ובקה"י.

(ב) עי' בגר"ז סי' תצ"ה קו"א סק"ב דהוכיח דהאיסור במלאכת מבעיר הוא עשיית האש ולא הכילוי, מקו' תוס', דאי נימא דהאיסור הוא בכילוי שפיר חשיב כצל"ג, דהא צריך את הכילוי, וע"כ דהאיסור בגוף ההבערה, ועי' באבנ"ז או"ח סי' רל"ח דתמה על ראייתו דאף בצריך לאפרה חשיב אצל"ג כיון דמה דנכלה הרי נעשה אש, וכל צרכו הוא במה דלא דנשאר מהשריפה, ושפיר הק' דהוי מלאכה שאינה צל"ג כמו בחופר גומא.

(ג) והנה בתוס' נתקשו מ"ש מבעיר וצריך לאפרו מחופר גומא לגבי דין מלאכה שאצל"ג, אולם באמת דיש להק' עוד לשיטת רש"י דאף לר"י חובל וצריך לכלבו חשיב תיקון, מ"ש מחופר גומא וא"צ אלא לעפרה דחשיב קלקול, אף שמתקן את העפר, ומצינו בזה כמה תי'.

עי' בתוס' רי"ד דתי' דאה"נ אי"ז מקלקל, והא דפטור משום דכל דמקלקל אי"ז בנין כלל, והיינו דכל דאין חושב בדעתו לבנין, אינו בנין, [ועי' חזו"א סי' נ"א ס"ק ט"ז], ועי' במאירי דבתחילה תי' דשאני חפירת גומא דאפשר למצוא עפר בלא חפירה, משא"כ בחופר וצריך לכלבו, והיינו דכיון דאפשר למצוא עפר בלא חפירה, לא חזינן לחפירת גומא כמעשה הנצרך לצורך העפר, ולכך נידון כקלקול, ועוד כתב המאירי דחשיב דהתיקון בא אחר הקלקול, וצ"ב.

ובמגן אבות כתב לתרץ ע"פ סברת תוס' הכא, דשאני חובל וצריך לכלבו דחשיב צריכה לגופה, משום דהמלאכה היא בדם, ומשא"כ בחופר גומא שהמלאכה היא בבנין, והעפר ל"ש כלל למלאכה, וה"נ לגבי מקלקל כיון דהתיקון הוא בגוף המלאכה אינו נידון כמקלקל, [ולכאו' לדעת רש"י דלר"י חובל וצריך לכלבו ל"ח קלקול כיון דלדידיה מהני תיקון חוץ מגופה לדונו כמלאכה הצריכה, א"כ לכאו' ה"ה דיועיל גם תיקון דעפרה לדונו כתיקון, שהרי חזינן דמהני תיקון זה לאשוויי מלאכה הצריכה].

ועי' בחי' הראב"ד ב"ק ל"ד ב' דבאמת הוכיח מקו' זו דאה"נ גם חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו הוי קלקול, אולם ע"ש בהמשך דבריו דמ"מ לגבי דין מלאכה שאצל"ג חילק כסברת תוס' בין צריך לכלבו ולאפרו לבין חופר גומא, אולם מ"מ לגבי מקלקל ס"ל דאינו חילוק וצ"ב.

תוס' ד"ה מה לי - ואומר ר"י וכו'. ומבואר דמבשל ע"מ לעשות בו קלקול פטור, ולכך בהכרח דצורך מצוה חשיב תיקון, ועי' בתוס' הרא"ש דהוסיף "דלא אסרה תורה אלא בישול שעושה כדי לתקן דבר אחר כמו בישול סמנים לצבוע בו את הבגד", ומבואר מדבריו דכל הנידון הוא רק באופן דלא נתקן גוף הדבר בבישול, וכל תיקונו הוא מה שראוי לתקן בו דבר אחר, דבזה בעינן שהתיקון ההוא יחשב תיקון, משא"כ בדבר שראוי לשימוש בעצמו לא איכפ"ל המטרה הסופית וחשיב תיקון.

ולדברי התוס' עיקר דברי רב אשי צ"ב, דכיון שבא לבאר סברת ר"י שצורך מצוה חשיב תיקון, מדוע הוצרך לאשמועי' דבישול הפתילה חשיב בישול ויש בו איסור בישול, [וכמבואר ביבמות ו' ב'], ולא ביאר ר"א בפשיטות דהטעם שאסרה תורה הבערה, משום דחשיב תיקון מצד המצוה, ולכאור' מוכח דמצד הצורך מצוה שבשריפת ב"כ לא היה נחשב ההבערה לתיקון, כיון שאין ההבערה אלא הכשר מצות שריפה, ואיסור ההבערה הוא רק משום שהוא צורך בישול הפתילה, אלא שבעי' דבישול הפתילה עצמו יחשב תיקון כדי לאסור מחמתו את ההבערה, וע"כ משום שתיקון מצוה הוי תיקון.

שיטת הרמב"ן

(א) עי' ברמב"ן ק"ה ב' דנקט דקורע חשיב כאצל"ג, והביא די"מ דחשיב כצל"ג דצריך ללבוש בגד קרוע כל ז', ויש לעי' דהא בהמשך הסוגיא נקט דמילה נידון כצל"ג, ולכאור' כוונתו מחמת צורך קיום המצוה, וצ"ב מ"ש מקורע, ויש לחלק דבקורע אינו צריך בגד קרוע, אלא צריך בשביל קיום המצוה את מעשה הקריעה, אבל במילה המצוה לעשותו מהול, וסגי בזה לדונו כצל"ג.

(ב) עי' ברמב"ן דהביא מרבינו שמואל דהוכיח מרש"י דע"כ ריו"ח כר"י, דלר"ש לא בעי תיקון כלל, ומשום דמנא תיתי, וביאר רבינו שמואל דליכא למילף ממילה, משום דממנ"פ אם תיקון דמילה חשיב כתיקון בגופה הרי בטל טעמו של ר"ש למילף ממילה דמקלקל בחבורה חייב, דאדרבא הוי מתקן, ואף אם נדון לתיקון דמילה כתיקון אצל אחרים, ליכא למילף דבעי' תיקון לר"ש, דהא לר"ש לא מהני תיקון אצל אחרים, דהוי תיקון שאצל"ג, והוסיף רבינו שמואל דאין לומר דמ"מ שמעי' מינה דליכא חיוב בחובל ומבעיר רק באופן דיש תיקון מחוץ לגופה, א"כ תקשי דנמצא דלדינא אין מחלוקת בין ר"י לר"ש, ובכולי תלמודא מבואר דר"י ור"ש פליגי במקלקל בחבורה, עכתו"ד.

וצ"ב דאכתי ליכא ראייה דריו"ח כר"י, דילמא דילמא ס"ל לכו"ע כר"ש, אלא דס"ל דצריך לכלבו מהני לדונו כצל"ג, אלא דפליגי האם כמו דחייב במקלקל, ה"נ חייב באצל"ג, או דבעי' עכ"פ צל"ג, וכדביאר הרמב"ן בשיטתו.

וי"ל דס"ל להרמב"ן דדעת רש"י דהנידון בדין אצל"ג הוא אם בעי' שיהא התיקון בגוף המלאכה, או דסגי בתיקון אצל אחרים, אבל בליכא תיקון כלל, אף ר"י מודה דלא מהני, ומה"ט ס"ל לרש"י דלר"י דמחייב באצל"ג, ה"ה דלגבי דין מקלקל מהני תיקון אצל אחרים, דכל הצד דלא מהני תיקון במקור"א הוא רק מדין אצל"ג, אבל לר"י דמחייב באצל"ג, ה"ה דבחובל וצריך לכלבו, אעפ"י דהוי מקלקל גמור, מ"מ כיון דאיכא תיקון אצל אחרים, חשיב כתיקון.

(ג) עי' ברמב"ן דביאר דמילה הוי צל"ג משום דדמי לגוזז בורר זורה ואקופי גלימא, ועי' בקה"י סי' מ"ט דביאר דס"ל לרמב"ן דבכולן המלאכה היא ההפרדה, דבחובל חיובו על הפרדת הגוף מהנפש או מהדם שהוא הנפש,

וחידש הרמב"ן דכשהמלאכה היא ההפרדה והמלאכה נעשית בשני החלקים שזה נפרד מזה וזה נפרד מזה, אם באחד מהחלקים הוא לצורך, הרי"ז נחשב כצל"ג, ולכן בגוזה אין חילוק אם צריך לדבר הנגוז או שצריך לתיקון גופו, וכן בחובל אין חילוק אם צריך לדם או שצריך שהגוף יהיה בלא הדם.

וצ"ע דבשלמא לגבי חובל וצריך לכלבו בעי' לדמותו לגוזה כדי לבאר אמאי נידון כצל"ג, אבל במילה הרי ודאי כיון דהתיקון בגוף הנחבל ודאי דחשיב צל"ג, ודמי לשוחט דודאי חשיב צל"ג משום דמתקן לגוף הנשחט, ועוד צ"ב דהרי הרמב"ן הוכיח מאקופי גלימי, והתם המלאכה הוא בתיקון הבגד מדין מכב"פ, ומה ענינו למלאכות דחיובו על ההפרדה, ועוד צ"ב דהנה הרמב"ן בהמשך דבריו כתב לתמוה דחובל וצריך לכלבו מלאכה שא"צ לגופה היא דומיא דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה, ותירץ שהחבלה בכאן היא הדם עצמו שהוא צריך וכבר דמיתי זה לגוזה כו' מפני שהכל דבר אחד והנטילה היא עצמה המלאכה, ע"ש, וצ"ע לביאור הקה"י אחרי שחידש הרמב"ן דמילה חשיב צל"ג אע"פ שאין לו צורך בערלה אלא בנחבל, ומשום דבמלאכת הפרדה סגי בצורך באחד מחלקי ההפרדה, א"כ מה הוקשה לו שוב מ"ש חובל וצריך לכלבו מחופר גומא, וגם בתירוצו לא חידש מידי דהרי כבר לעיל ביאר דדמי לגוזה.

וי"ל דהיה קשה לרמב"ן דהסרת הערלה אינו מעשה באדם, אלא הוא רק פעולה של הסרת הערלה, וממילא נתקן האדם, [וכסברת הבעה"מ לגבי בורר דחשיב מלאכה שאצל"ג משום דנטילת הפסולת אינו נחשב למעשה באוכל, אלא רק בפסולת], וע"ז חידש הרמב"ן דדנין את המילה כפעולה באדם להסיר ממנו את הערלה, ולמד זאת מגוזה דהסרת הצמר נידון כפעולה בבהמה לגוזה ממנה את הצמר, וכן אקופי גלימא נידון כפעולת תיקון בבגד, וכן בורר חשיב כפעולת תיקון באוכל.

ולכך חזר והק' הרמב"ן מ"ש חובל וצריך לכלבו שאין לו צורך באדם שבו נעשית מלאכת החבלה אלא בדם, מחופר גומא דאין לו צורך בגומא, וע"ז חידש הרמב"ן בתי' כסברת הקה"י דגם חבלה היא מלאכת הפרדה שמפריד הגוף מהנפש, ולכן סגי בצורך או בנחבל או בדם דומיא דגוזה.

אולם באמת דעי' בשטמ"ק ב"ק ל"ד ב' דהביא מהרא"ה דפי' ע"ד הרמב"ן, ובסו"ד ביאר דשאני גומא דאפשר לגומא בלא עפר, ולעפר בלא הגומא, אבל א"א לדם בלא חבורה, ועי' בשטמ"ק שם דהביא מהגליון לחלק דשאני חובל דעיקר חיובו הוא נטילת נשמה, נמצא דנהנה בגוף המלאכה, אבל גבי חופר גומא אינו נהנה מגוף החפירה כלום.

ג) עי' ברמב"ן בפי' קמא דביאר דרב אבהו יליף ממילה דמקלקל בחבורה חייב, וממילא ה"ה דלא בעי' אצל"ג כיון דתרוייהו ממלאכת מחשבת ילפי' להו, וריו"ח ס"ל דאין לך בו אלא חידושו ובעי' עכ"פ צל"ג, וצ"ב מהו טעמו של ר"א הא אין לך בו אלא חידושו, ואין לומר דס"ל דמילה חשיב אצל"ג, דא"כ לא היה צריך הרמב"ן להאריך לבאר דתרוייהו מחד טעמא הוא, אלא דע"כ ממילה מוכח דלא בעי' צל"ג ולא בעי' תיקון, אולם עי' היטב בלשון הרמב"ן דמבואר דיסוד פלוגתייהו אם מילה נידון כצל"ג או לא, וצ"ע.

והנה הרמב"ן הביא הוכחה מהא דמבואר בסוגיא בכריתות דכמו דליכא תיקון בחבורה ה"נ ליכא חסרון מתעסק בחבורה, וצ"ב דאי נימא דפלוגתייהו אם מילה חשיב כצל"ג, הרי ע"כ מבואר דאף לרב אבהו אילו היה נידון כצל"ג לא אמרי' מסברא דכמו דלא בעי' תיקון ה"נ לא בעי' נמי צל"ג, דאין לך בו אלא חידושו, אלא דס"ל לר"א דמילה נידון כאצל"ג, וא"כ הרי לגבי מתעסק ליכא ראייה ממילה, דהא במילה אינו מתעסק.

(ד) עי' ברמב"ן בפ"י ב' דביאר דפלוגתא דר"א וריו"ח הוא דר"א ס"ל דכיון דכוונתו לקלקל הרי"ז נידון כצל"ג, ודמי לחופר גומא כדי שיכשלו בה בני אדם דחשיב כצל"ג, ומשמע מדבריו דאף לריו"ח דס"ל דמדליק גדיש נידון כאצל"ג משום דאין לו תשמיש בגוף המלאכה, מ"מ מודה דחופר גומא כדי שיכשלו בה בני אדם חשיב כצל"ג, ולכא' סברת החילוק הוא דס"ל לרמב"ן דדין צל"ג אינו נקבע לפי המטרה הסופית, אלא כיון דיש לו רצון בגומא, לא איכפ"ל דהוא בשביל תשמישי נזק, ורק באופן דעצם המלאכה הוא שיית נזק, כמו בדליקת גדיש, אינו נחשב לצורך, ולכא' זהו סתירה לדברי התוס' דמוציא מרא לחפור בה קבר חשיב אצל"ג כיון שמטרתו הסופית אינו נידון כצורך, ועי' בב"י סי' שי"א שהביא מדברי הרמב"ן בתורת האדם דהמוציא מת ע"י כיכר ותינוק עובר על איסור הוצאה בהוצאת הכיכר, והיינו דאף שכל הוצאת הכיכר היא לצורך הוצאת המת שאינו נידון כצורך, מ"מ דנים על הוצאת הכיכר כשימוש בפ"ע.

(ה)

עי' ברמב"ן דהק' מדוע יליף ר"ש ממילה שמקלקל חייב נילף דמלאכה שאצל"ג חייב וממילא חשיב תיקון כמו לר"י, ותירץ הרמב"ן דאצל"ג מקרא מלא הוא מלאכת מחשבת, וחידוש הוא שחידשה תורה באלו שתיהן, וצ"ב דא"כ היה לו להק' על רש"י דס"ל דאליבא דאמת משאצל"ג חייב בחבורה כדנקט הרמב"ן בדעת רש"י, דא"כ מנ"ל דמקלקל חייב, הרי אי נימא דנתחדש בחובל ומבעיר דאעפ"י דאצל"ג הוא חייב, הרי הוא נידון כמתקן כמו לר"י, וכקו' הרמב"ן הכא, וי"ל דהא דלר"ש מילה חשיב קלקול הוא משום דאית ליה מסברא שמה שאינו בגוף המלאכה אינו מועיל למלאכת מחשבת, וא"כ גם אם נתחדש לרש"י דבחבורה לא נאמר התנאי דמלאכת מחשבת ולכן לא בעינן צורך כלל, עדיין לא שמענו מזה שמועיל תיקון שאינה בגוף המלאכה, דמה שחייב באצל"ג בחבורה הוא משום דלא בעינן צורך, ולא משום שמהני צורך צדדי, ומה שהק' הרמב"ן הכא הוא דנילף מחבורה לכל המלאכות דהלכה כר"י דאצל"ג חייב, ומהני צורך שאינו מגוף המלאכה כמו לר"י, וממילא ה"ה שיועיל תיקון שאינו בגוף המלאכה, וע"ז תירץ הרמב"ן שעדיף לחדש חידוש בב' המלאכות מלחדש כסברת ר"י, אלא שעדיין צ"ב לשון הרמב"ן בתירוצו "מקרא מלא מלאכת מחשבת", דהרי גם בקושייתו ידע דבעינן מלאכת מחשבת, אלא דהיה קשה לו דנילף דגם ע"י צורך צדדי חשיב מלאכת מחשבת, וצ"ב.

שיטת הבעה"מ

(א) עי' בבעה"מ דביאר דמילה והבערת ב"כ חשיבי כאצל"ג, כיון דהסרת הערלה וביעור הרע מישראל אינו אלא סילוק, ודמי להוצאת מת, וחובל לכלבו ומבעיר לאפרו חשיבי כמקלקל, כיון דאין לו תועלת מגוף מעשה המלאכה, ופלוגתא דרב אבהו וריו"ח אליבא דר"ש, דר"א ס"ל דהבערת ב"כ ומילה חשיבי כמקלקל, כיון דאין תיקון בגוף מעשה המלאכה, וע"כ מוכח מינייהו דמקלקל בחבורה ובהבערה חייב, אבל ריו"ח ס"ל דבמילה והבערת ב"כ איכא תיקון כל דהו של קיום מצוה בהסרת הערלה וקיום מצוות שריפה, ולכך ס"ל דבעי' צריך לכלבו ולאפרו כדי שיהא בזה תיקון כ"ד, ואע"ג שאין התיקון בגוף הבהמה החבולה אלא בדם, ולא בגוף הגדיש הדלוק אלא באפר, מ"מ חשיב תיקון משום דהדם בא מכח חבלת הבהמה וכגופה הוא חשיב, וכן האפר הוא הגדיש הדלוק, ורב יהודה ס"ל דמילה והבערת ב"כ חשיבי מלאכת תיקון כיון דנעשה תיקון בנימול, ובהבערת ב"כ איכא תיקון בביעור הרע מישראל, אבל חובל וצריך לכלבו לא מהני, כיון דאין התיקון בגופו, שהקלקול הוא בבהמה והתיקון הוא בדם, וכן בגדיש הקלקול הוא בגדיש והתיקון הוא באפר, אולם הוסיף הבעה"מ דבאופן שהוא דרך

הנאתו מועיל גם תיקון שאינו בגופו לר"י, ולכן בשוחט שזה דרך הנאתו וכן מבעיר את העצים לבשל את הקדירה, וכן חובל בשקצים ורמשים דלאכילת כלבים קיימי וזה הוא דרך הנאתו, מועיל גם תיקון חוץ לגופו, עכתו"ד, [ויש להסתפק אם גם אליבא דר"ש יועיל בכל המלאכות תיקון חוץ לגופו בדרך הנאתו, או כיון דלר"ש ל"מ תיקון חוץ לגופו כמו מילה כיון דס"ל דאצל"ג פטור, לא יועיל גם דרך הנאתו].

(ב) וצ"ע בדברי הבעה"מ, דבתחילת דבריו כתב דמילה חשיב אצל"ג כיון שכל כונתו רק לדחות הערלה מן הבשר והריו"ז כמוציא כזית מן המת, וא"כ הרי מוכח מדינא דמילה דחייב אעפ"י דאצל"ג, וא"כ צ"ע איך ס"ל לריו"ח דאף לר"ש אינו חייב אלא כשיש תיקון קצת דומיא דחובל וצריך לכלבו, הרי כיון דנתחדש בזה דמלאכה שאצל"ג חייב, אין לנו מקור להא דתיקון קצת חשיב תיקון, כיון דחשיב תיקון באדם הנימול כמו לר"י, ועוד קשה דבסוף דבריו כתב בהעה"מ דכו"ע מודו פוסט"ר ר"ש בהריגת מזיקים כיון דהוי מלאכה שאצל"ג, וצ"ע דאי נימא דחידוש התורה דחייב גם באצל"ג, הרי תקשי דממילה מוכח שחייבה תורה גם באצל"ג.

ולכאור' מוכח מהכא דלפי ריו"ח הא דר"ש מחייב בחובל וצריך לכלבו ובמבעיר וצריך לאפרו, משום דס"ל דנתחדש במילה והבערת ב"כ דחשיבי כצל"ג, והיינו דדנין את התועלת שיש לו מדם שבא כתוצאה מהחבורה כתועלת מהמלאכה גופא, ואע"פ שבכל המלאכות ל"ח כה"ג צל"ג, מ"מ אין לך בו אלא חידושו ורק בכה"ג חשיב מלאכה, משא"כ בהריגת מזיקים שאין לו שום צורך בהריגה אלא לדחותו מעליו, [ועדיין צ"ע מנ"ל לר"א דנתחדש דכה"ג מקלקל חייב, דילמא נתחדש דחייב אף באצל"ג כמו בורר וזורה], ולפי"ז א"ש דמש"כ בתחילת דבריו דמילה חשיב אצל"ג היינו בגדרי אצל"ג דעלמא, אבל עדיין יש כאן צל"ג כל דהו שנתחדש במילה דבכה"ג הוי מלאכה, וע"י היטב בחי' ר"מ קזיס דמבואר עיקר הביאור בדברי הבעה"מ.

אלא דצ"ע לפי"ז דא"כ מה הק' הבעה"מ בהמשך דבריו מ"ש חופר גומא מחובל וצריך לכלבו, והא ששאני מילה והבערת ב"כ דאיכא חידוש דין דחשיב כצל"ג, ועוד קשה דנמצא דכל הסוגיות שצריך בחובל ומבעיר צל"ג אתיא כריו"ח וכדברי התו' ב"ק ל"ד והרמב"ן באופן הב', וזה דוחק להעמיס כ"ז בדברי הבעה"מ, וצ"ע"ג.

(ג) ובעיקר דברי הבעה"מ דמילה חשיב אצל"ג, הנה הבעה"מ בתחילת דבריו כתב דטעמא משום דהוא רק סילוק ודמי למניעת טומאה, אולם בהמשך דבריו הרי ביאר דחשיב מקלקל כיון דהחבלה היא בערלה והתיקון הוא באיש, ולכאור' לפי"ז אף אם נדון למילה כתיקון נמי חשיב כאצל"ג, וצ"ב.

[א] מתני' - וכן כזית מן המת ומן הנבילה וכעדשה מן השרץ חייב ור"ש פוסט"ר. ומבואר בגמ' דטעמא דר"ש משום דהוי מלאכה שאצל"ג, וצ"ב דבשלמא בחופר גומא וא"צ אלא לעפרה, חשיב אצל"ג משום דאין לו שום צורך ביצירת הגומא לשימוש, ואין לו שום נפק"מ אם הגומא תסתם מיד, אבל במוציא כזית מן המת הרי רצונו להוציא את המת כדי שלא יהא המת בביתו, ובודאי רצונו בהוצאת המת מרשות לרשות, וכן קשה בצידת נחש ובהריגת

מזיקים וכיבוי, דודאי הוא רוצה את ההריגה והצידה כדי שלא ינזק, וכן במכבה מפני שחס על הנר הרי רוצה את הכיבוי, ומ"ט חשיב אצל"ג, ומצינו בזה ב' ביאורים.

(א) עי' ביראים סי' רע"ד [עמ' 282] דביאר הגדר באצל"ג "אינו צריך ומתכוין לגוף אותו דבר שגורם להקרות מלאכה כגון חס על הנר וכו' שהרי הכיבוי הוא מלאכה וכוונתו וצורכו אינה לכיבוי אלא לחוס על הנר, שהרי תשמיש הגחלת גורם לכיבוי להקרות מלאכה, ולתשמיש הגחלת אינו מתכוין בכבותו אלא לחוס על הנר, ואפילו היה מתכוין לדבר הנקרא מלאכה, אם אינו צריך לגופה באותו דבר שעושה בו מלאכה פטר ר"ש וכו' דר"ש תרתי בעי שתהא כוונתו לדבר הנקרא מלאכה וגם צריך להשתמש בגוף אותו דבר שהמלאכה נעשית בו, הלכך המוציא מת לקוברו אעפ"י שמתכוין למלאכת ההוצאה אחרי שאינו צריך להשתמש במת שהמלאכה נעשית בו פטור" ומבואר דיסוד הפטור הוא דאינו מתכוין לתכלית המלאכה, ואף דבמוציא מת כוונתו להוצאה, מ"מ בעי' נמי דיהא לו צורך בחפץ דנעשית בו המלאכה, ובמת אף דרצונו בתכלית המלאכה להוציאו, מ"מ אין לו צורך במת, וכן ביאר בגר"ז סי' רע"ח ס"ב החסרון במוציא מת משום דאי"צ לחפץ שהמלאכה נעשית בו.

ועי' בחידושי הר"ן לעיל כ"ט דהק' בחס על הפתילה מ"ט פטור, הרי צריך הוא לשימוש הפתילה, וחשיב כצל"ג, ותי' דאותו ראש הפתילה הדלוק לא יועיל בו כלום להדליק בזמן אחר, אלא יסיר אותו ראש הפתילה, וידליק בו, ע"ש, ומבואר בדבריו דאף שכונתו בכיבוי הוא לחוס על הפתילה, מ"מ אם היה משתמש בפתילה שעושה בה הכיבוי חשיב צל"ג, וזהו כדברי היראים דהגדר בדין צל"ג הוא מה שיש לו שימוש בגוף הדבר שנעשית בו המלאכה.

(ב) עי' ברבינו ניסים גאון י"ב א' דכתב דמוציא מת סרוח או נבילה סרוחה שאין יכול לעמוד מפני ריחה מודה ר"ש דחייב כיון דחשיב צל"ג, וכ"כ בר"ח צ"ד א' [נדפס צ"ה ב'] ומבואר בדבריהם דהא דהוצאת המת חשיב אצל"ג, משום שההוצאה אינה אלא סילוק נזק ואין לו תועלת חיובית מהמלאכה, ולכן חידשו שכשיש ריח רע המזיקו כבר ומונעו מלהשתמש בבית חשיב שהבית מקולקל ובהוצאתו מתקן הבית, ויש כאן תועלת חיובית שמתקן ביתו, משא"כ כשמוציאו כדי שלא יסריח שאז ההוצאה היא כדי לסלק המת שלא יזיקנו, ועי' ברנ"ג ובר"ח דהוכיחו כן מהא דמבואר בדף צ' דמוציא ריח רע חייב, אולם עי' ברש"י שם דביאר באופ"א, וע"כ דפליג עליהו, ועי' להלן סק"ו, ע"ש.

[ב] והנה בתוס' בארו דהגדר בדין אצל"ג דבעינן שיעשה המלאכה כאותו הצורך שהיה במשכן, והנה זה ודאי דלא בעי' ממש אותו צורך, דהא חזי' דצורך מצוה נמי חשיב צל"ג כמבואר בתוס' ק"ה ב', וכן הוכיח באמרי בינה סי' ל', וכן עי' בחי' בית מאיר דהוכיח מדברי תוס' בכתובות ה' ב' דכתבו דמציצת דם תינוק הנימול נידון כצל"ג, דכיון דהוא לרפואת התינוק דמי לחבלה לצורך העור שהיה במשכן, וא"כ יש לדון מה הטעם לפי תוס' דצידת נחש כדי שלא ישכנו נידון כצורך אחר במשכן, האם ס"ל כסברת רנ"ג דלא מצינו במשכן סילוק נזק, אלא רק תועלת חיובית, או דס"ל כסברת היראים דבמשכן היה השימוש בגוף הדבר שבו נעשית המלאכה, ואילו בצידת נחש והוצאת המת התועלת אינה מגופה של מלאכה.

ויש להוכיח מהא דבארו תוס' דהטעם דכיבוי חשיב משאצל"ג הוא משום שבמלאכות המקלקלין בעי' לגופו ולגופה, וקשה אמאי לא בארו כפשוטו כמו דבארו לגבי צידה דהוא רק סילוק, וא"כ אינו נחשב אף צורך לגופו, אולם אי נימא דתוס' ס"ל כסברת היראים א"ש שהרי העיקר תלוי אם יש לו שימוש בגוף הדבר שבו נעשית המלאכה, וממילא י"ל דהוק' לתוס' קושית חי' הר"ן דבחס על הפתילה הרי מ"מ יש לו שימוש בפתילה שעושה

בה הכיבוי, ולא ס"ל כתי' הר"ן, ולכן הוסיפו דכיבוי גרע טפי ובעינן שיהיה בזה צורך גופה והיינו לתקן הפתילה יותר מבתחילה.

ג] ונפק'מ בזה - א) באופן שמוציא את המת לצורך תועלת חיובית בבית, דלטעמא דסילוק נזק, חשיב בכה"ג צל"ג, ולאידך טעמי יפטר כיון שאין לו שימוש במת שבו נעשית ההוצאה, וזהו ממש דינם של רנ"ג ור"ח. ב) באופן שמוציא חפץ לרה"ר לצורך הצלת החפץ כגון במציל מפני הדליקה, דיש לו שימוש במה שהחפץ בחוץ, ומאידך הוצאה זו אינה מביאה לו תועלת חיובית אלא שהחפץ לא נשרף, דלטעמא דסילוק נזק חשיב אצל"ג, ה"ה הכא חשיב כאצל"ג, אבל לטעמא דהיראים חשיב צל"ג כיון שההוצאה היא לצורך החפץ, ועי' מג"א סי' שכ"ט סק"א דכתב דבנפלה דליקה ויש סכנה לבניו הקטנים שבבית עדיף שיכבה האש שהוא אצל"ג ממה שיוציאם לרה"ר שהוא מלאכה גמורה, ובתו"ש חולק ע"ז דגם ההוצאה היא אצל"ג כמו הוצאת מת, ומבואר דנחלקו האם הוצאת חפץ לרה"ר לצורך הצלתו דמי להוצאת מת, והיינו משום שההוצאה היא לסילוק נזק בעלמא, או דהכא גרע טפי, והיינו משום שיש לו צורך בגוף החפץ שמוציאו, וע"ש בתהל"ד, וע"ע בתהל"ד סוף סי' רנ"ב דהביא דברי הפנ"י בדף ל"ו שנקט דהמוציא חפץ מחמה לצל הוא משאצל"ג כמו הוצאת המת, והתהל"ד חולק עליו, ותלוי בהנ"ל. ג) אי שרי להוציא כיכר ותינוק כדי להתיר טלטול המת, דאם צורך של סילוק נזק ל"ח צורך י"ל דגם בהוצאה זו כיון שעיקר תכליתה הוא לצורך של סילוק נזק הוה הוצאה שלא לצורך, אבל אם כל החסרון במת הוא משום שאין לו צורך בגוף הדבר שמוציא א"כ בכה"ג שההוצאה היא לצורך שימוש בדבר שמוציא חשיב הוצאה לצורך, ותו' בדף ק"ו הוכיחו ממוציא כיס של זיבה שפטור, דה"ה שאם הוציא מר לחפור בו קבר חשיב אצל"ג ופטור, וכ"כ התו' שאנ"ץ דף י"ב דמזיבה נלמד למוציא מטה להוציא עליה מת דחשיב אצל"ג, וכ"ז א"ש לטעמא דסילוק נזק, דלפי"ז כיון שתכלית ההוצאה היא לצורך של סילוק נזק חשיב אצל"ג, אבל היראים דס"ל דגם צורך של סילוק נזק חשיב צורך הרי באמת חולק על הדין הנ"ל וס"ל דהמוציא מטה להוציא עליה מת חשיב צל"ג, ועי' בב"י סי' שיי"א דהביא מהרמב"ן דמוציא כיכר לרה"ר לצורך טלטול המת חשיב צל"ג, וזהפמ"ג שם תמה דהרי גם הוצאת הכיכר היא לצורך הוצאת המת שברצונו לא באה לו, ולהנ"ל ניחא דס"ל לרמב"ן דכל החסרון בהוצאת המת הוא מה שאין לו צורך במת אבל בהוצאת הכיכר שיש לו צורך מועיל גם צורך של סילוק נזק.

ד] ויל"ע דאי נימא דהחסרון בהוצאת המת הוא משום סילוק נזק, הרי ע"כ צ"ל בדעת ר"י דפליג ומחייב על הוצאת המת, בב' אופנים או דגם הוא מודה דבעינן צורך ורק דס"ל דסילוק נזק חשיב צורך, או דגם לדידיה סילוק נזק ל"ח צורך, אלא דס"ל דלא בעינן צורך.

והנה מבואר בגמ' דלר"י חופר גומא וא"צ אלא לעפרה חייב, וצ"ב איך למדו כן מדברי ר"י במת, הא שאני הוצאת המת דהוא משום דיש לו עכ"פ צורך בסילוק המת, אבל בחופר גומא שאין לו צורך כלל בגומא דילמא גם לר"י פטור, וע"כ דפשוט לגמ' דסילוק נזק ל"ח צורך וממילא ר"י דמחייב במלאכה בהוצאת המת, ע"כ ס"ל דלא בעינן כלל צורך, ולכן ה"ה דבחופר גומא וא"צ אלא לעפרה חייב אע"פ שאין לו צורך כלל.

אולם עדיין צ"ע דהנה ברש"י לעיל דף ל"א ב' כתב דטעמא דר"י דמחייב הוא משום דצריכה לדבר אחר, וצ"ע דהרי מהא דדימו לפי ר"י חופר גומא למת, הרי מוכח דס"ל לר"י דלא בעינן כלל צורך, וא"כ איך כת' רש"י דגם לר"י בעינן צורך אלא סגי בצורך לדבר אחר, ועוד קשה דברש"י ק"ו א' ביאר דמחלוקת ר"י ור"ש במשאצל"ג הוא אם צורך שחוץ לגופה חשיב כצורך בגופה, ומזה יוצא עוד פלוגתא אם מועיל תיקון חוץ לגופה, ולכאור' אי

נימא דטעמא דר"ש משום דהוי סילוק בעלמא, הרי בין אי נימא דלר"י סילוק נמי חשיב צורך, ובין אי נימא דס"ל דלא בעי צורך, הרי אין לנו ראייה דה"ה דצורך אחר נמי חשיב צורך.

וי"ל דכל החסרון דסילוק נזק הוא רק באופן שאין לו צורך בגופה של מלאכה, אבל כשיש לו צורך בגוף הדבר שנתקן ע"י המלאכה, סגי גם בצורך של סילוק נזק, דצורך של שימוש בגוף הדבר חשוב גם כשהוא צורך כל דהו, ומה"ט במציל חפץ מפני הדליקה שיש לו צורך בגוף החפץ שמוציא, חשיב צל"ג, אע"פ שהצורך הוא רק סילוק נזק, ול"ד להוצאת המת שאין לו צורך בגוף הדבר שמוציא, ועי' בפמ"ג שם בסי' שכ"ט דהוצאת דבר להצלתו חשיב צל"ג, משום דהוי כעוקר שן לרפואה, ונראה דכונתו דחובל לרפואה הוא צורך של סילוק שמסלק החולי, ומ"מ חשיב צל"ג משום דיש לו צורך הוא בגוף הנחבל, ובזה מועיל גם צורך של סילוק, וה"ה במוציא חפץ להצלתו,

ולפי"ז י"ל דטעמא דר"י דמחייב במוציא מת אף שהצורך הוא רק סילוק נזק, משום דכמו דלר"ש כשיש צורך בגופה של מלאכה א"צ תועלת גמורה, ה"נ ס"ל לר"י דכיון שיש לו צורך במעשה המלאכה הו"ל מלאכה חשובה, וא"צ שיצא מזה תועלת גמורה, ולכן למדו מזה גם לחופר גומא וא"צ אלא לעפרה כיון דגם שם יש לו צורך בלקיחת העפר שהיא עשיית הגומא, [ואין דנים לקיחת העפר ועשיית הגומא כב' מעשים נפרדים], וזהו שכת' רש"י דלר"י חשיב מלאכה כיון שיש צורך אחר והיינו דיש לו צורך במעשה המלאכה, ועושה המלאכה מחמת צורך, סגי בהכי, ומזה למדו הראשונים דה"ה לגבי תיקון כשהתיקון הוא ממעשה המלאכה חשיב תיקון אע"פ שאין התיקון בגוף הדבר שנעשית בו המלאכה, דלר"י מעשה המלאכה שוה לגופה של מלאכה בין לענין צורך ובין לענין תיקון. ה[ה] והנה בבה"ל סי' שיי"ט ס"ג הביא דברי הישוע"י דהא דכל בורר פסולת מתוך האוכל חשיב אצל"ג, אף שאינו אלא סילוק נזק, משום שהאוכל שנשאר מתייפה בברירתו, וכתב הישוע"י דכ"ז בבורר פסולת מתוך האוכל, אבל בב' מיני אוכלין שאין המין השני מתייפה בברירת חבירו חשיב אצל"ג, וכתב הבה"ל דלפי דבריו לא יהא חיוב בברירת ב' מיני אוכלין אלא כשהוציא המין שרוצה בכלי או לאח"ז, אבל בבורר המין שאינו רוצה עתה הו"ל אצל"ג, והבה"ל חולק וס"ל דגם בב' מיני אוכלים דנים שכל א' ניתקן בברירת חבירו, אבל באופן שמונחים זע"ז הסכים המ"ב דאין כאן יפוי וחשיב אצל"ג, ע"ש, וצ"ע דאם הטעם דבורר חשיב צל"ג הוא רק משום שיש כאן תיקון חיובי של האוכל, א"כ בב' מיני אוכלים שנקט הישוע"י דאין כאן תיקון חיובי היה בדין שגם אם יברור המין שרוצה חשיב אצל"ג כיון שאין כאן אלא סילוק נזק, ומ"ט כתב הבה"ל דבבורר המין שרוצה חשיב צל"ג, וי"ל דבברירת האוכל שיש לו צורך בגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו מהני גם צורך של סילוק נזק, וכל מה שהוצרכנו לטעמא דהאוכל מתייפה הוא רק בברירת הפסולת שאין לו צורך בפסולת שנעשית בו המלאכה אלא שאנו דנים להחשיבו כמלאכה מחמת התועלת באוכל, שע"י ברירת הפסולת, ובזה בעינן תועלת גמורה, ולכן בב' מיני אוכלים שאין תועלת חיובית, לא יתחייב אלא בברירת המין שרוצה שאז מועיל גם תועלת של סילוק נזק.

ו[ע]י' ברש"י צ' א' דמוציא ריח רע שחייב בכל שהוא מיירי שמעשנין בהן חולין ותינוקות כגון חלטית להבריה מעליו מזיקין, וצ"ע דהרי מהא דלא פירש דמיירי שמוציא דבר העושה ריח רע, מוכח דס"ל דהחסרון דסילוק נזק הוא גם כשיש כבר ריח רע, ולא כר"ח ורנ"ג, וא"כ גם כשמוציא דבר שמבריה מזיקין מ"ט חשיב צל"ג והרי כל מטרתו הוא להבריה המזיקין, וי"ל דכל שיש לו צורך בגוף שמוציא אף אם הצורך הוא צורך של סילוק נזק חשיב צל"ג, וכנ"ל.